

Livets Hus

Den mosaiske nordre begravelsesplads i Møllegade

Af Charlotte Skibsted

At færdes på den jødiske begravelsesplads i Møllegade i København eller på øvrige jødiske gravpladser rundt om i verden er vandringer gennem tiden. De er stedet, hvor vi oplever fordybelsen og erkender salmestrofen "slægt skal følge slægters gang". Her er mennesket husket til alle tider med navn indskrevet på de rækkevis af opstillede sandstensmonumenter.

Høje smalle monumenter med forbilleder i stentavlerne, i middelalderens skrivetavler og med hebraisk indskrift orienteret mod øst, alle stående fra den dag da de blev rejst. En mærkelig oplevelse af uforstyrrethed og vidnesbyrd om mennesker, hvis forfædre kom hertil fra fjerne egne, og hvis efterkommere levede her, døde og blev begravet her.

Livets Hus er det jødiske ord for denne begravelsesplads, hvor graven er i afdødes eje til evig tid. De afdøde hviler side ved side indtil opstandelsen på den yderste dag - en værdig agtelse af mennesket.

Graven besøges på afdødes dødsdag, hvor der lægges en lille sten på monumentet, så man kan se, at graven er besøgt, at afdøde ikke er glemt af venner og familie.

Et strengt og prunkløst præg hviler over den jødiske tradition i døden, der er ikke forskel på rig og fattig, og brug af blomster eller anden individuel udsmykning af graven benyttes ikke. Mindestenene alene fortæller historien.

Begravelsespladsen i Møllegade er en af Københavns ældste begravelsespladser. I 1694 overdrog magistraten arealet ved den gamle barkmølle til jøderne. Man mente, at et areal uden for voldene ved sandgravene var egnet til begravelsesplads. Indtil da var danske jøder blevet begravet i Altona.

I 1684 blev den jødiske menighed grundlagt i Danmark. Møllegade blev den første gravplads, og efterfølgende jødiske gravpladser er anlagt over hele landet og med samme udtryk og disciplin, som vi ser det i Møllegade, hvor der er begravet i ca. 300 år. Sidste begravelse fandt sted i 1967, hvorefter begravelserne flyttedes til Vestre Mosaisk kirkegård.

Indtil midten af sidste århundrede brugte man den traditionelt formede mindsten i sandsten med hebraisk inskription, i senere tid finder vi påvirkning af den ydre verden både med hensyn til monumenternes form og indskrift; ensartetheden forsvinder i visse områder af begravelsespladsen. Årsagen hertil er måske blandede ægteskaber, måske de forskellige familiers formåenhed, vi finder prangende kostbare gravsten og flere med dansk inskription.

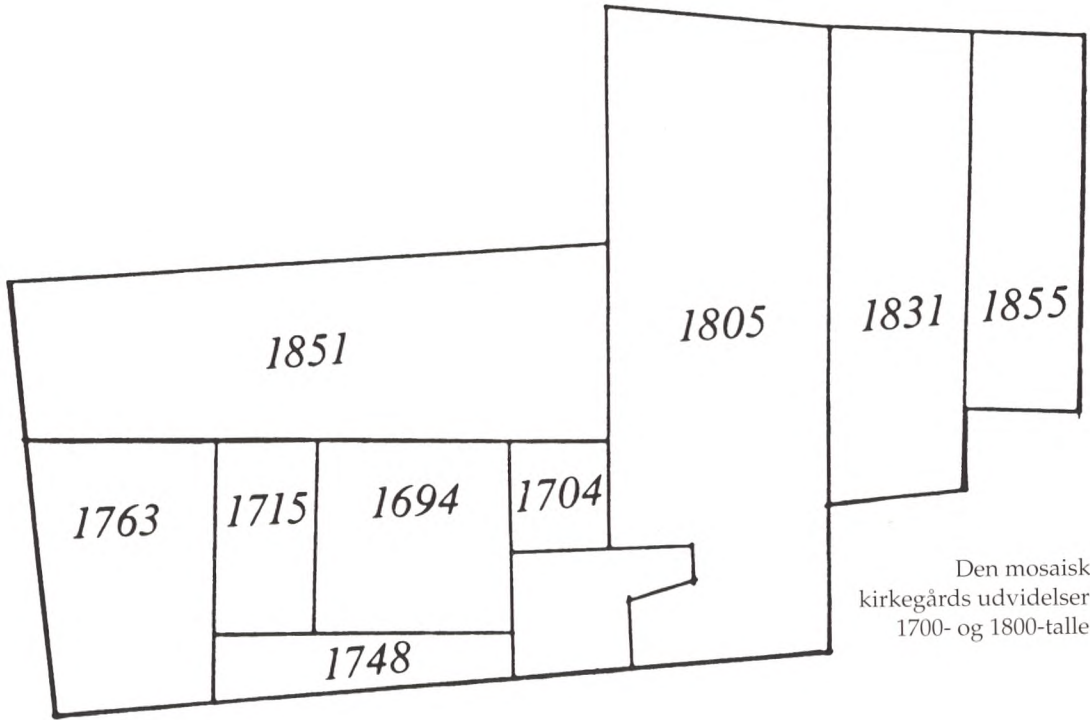
De ældste grave tilhører de portugisiske jøder fra ca. 1704. Her er monumenterne nedliggende i græsset med både hebraisk og portugisisk inskription.

I mange år har begravelsespladsen været aflåst for publikum, mindstenenes skrøbelighed og stedets tilgroning har betinget denne aflukkethed.

I 1991 ønskede Mosaisk Trossamfund at restaurere begravelsespladsen, der efterhånden var helt overskygget om sommeren af de mange store træer, som med tiden havde sået sig, var vokset op og havde udfyldt den tiloversblevne plads, for bare at gøre stedet endnu mørkere.

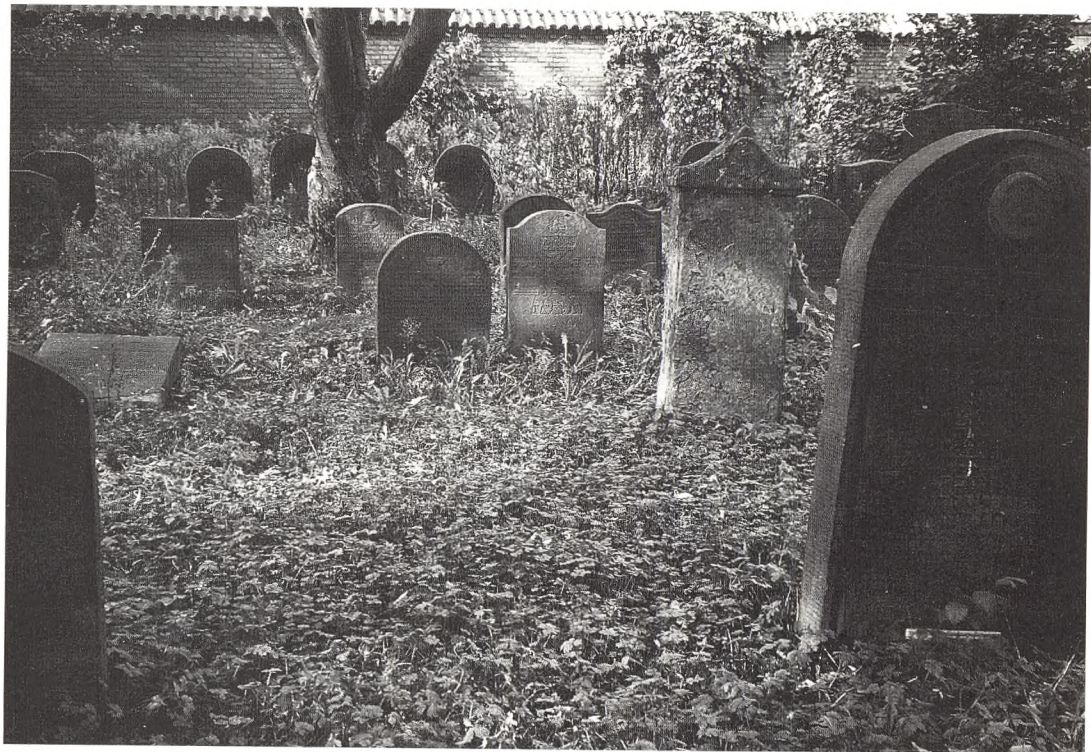
Begravelsespladsen ligger midt i det indre Nørrebro, helt omgivet af høje beboelsesejendomme, hvor beboerne har dette område som en grøn oase i storbyens tæthed. Men hvor de omkringboende indtager en skærmende og beskyttende rolle over for stedet.

Restaureringen af begravelsespladsen i Møllegade er opgaven i at bevare forfaldet, der netop tilfører området så stor skønhedsværdi. Vel måtte de store elm og ahorn, der havde tiltaget sig pladsen, fældes og de udstrakte 'tæpper' af syrer, brændenælder og tidsler, som gjorde området ufremkommeligt, også fjernes.

Den mosaiske kirkegårds udvidelser i 1700- og 1800-tallet.

Restaureringsopgaven består bl. a. i en driftsplanlægning af dette naturligt tilvoksede område med brug af ældgamle manuelle driftsformer. Denne plan påbegyndtes i 1991 og vil løbe over de næste ca. 10 år med løbende justeringer og vil herefter kræve årligt tilbagevendende pleje, der går på at bevare den biotop, der nu er under etablering.

En af de billeddannelser, som inspirerede til en forståelse af begravningspladsens sjæl, var oplevelsen af de gamle gobeliner. Disse hundredårige vævninger, der har tiden i sig, hang der fra generation til generation på slotsvæggen med deres historie og motiv, falmede og mørknede af alderen, men med en uendelig rigdom af farvenuancer i brune-grønne farver, velbevarede og nærværende.

Jeg forestillede mig de mange mindstene - gamle, skæve, tærede med læselig og ulæselig inskription stå der i deres egen levendegjorte orden og lovmæssighed i en frodig lys skovbund med en artsrig flora, som det kendes fra blomsterengen eller fra den hvide anemone-skovbund, som tilbagekaster det stærke forårslys.

En engagtig lav plantning under letløvede høje træer, der værner om begravningspladsen, hvor sollyset falder gennem løv- og grenværk, spiller og leger hen over mindstenene og tilbagekastes fra skovbundens blomsterpragt.

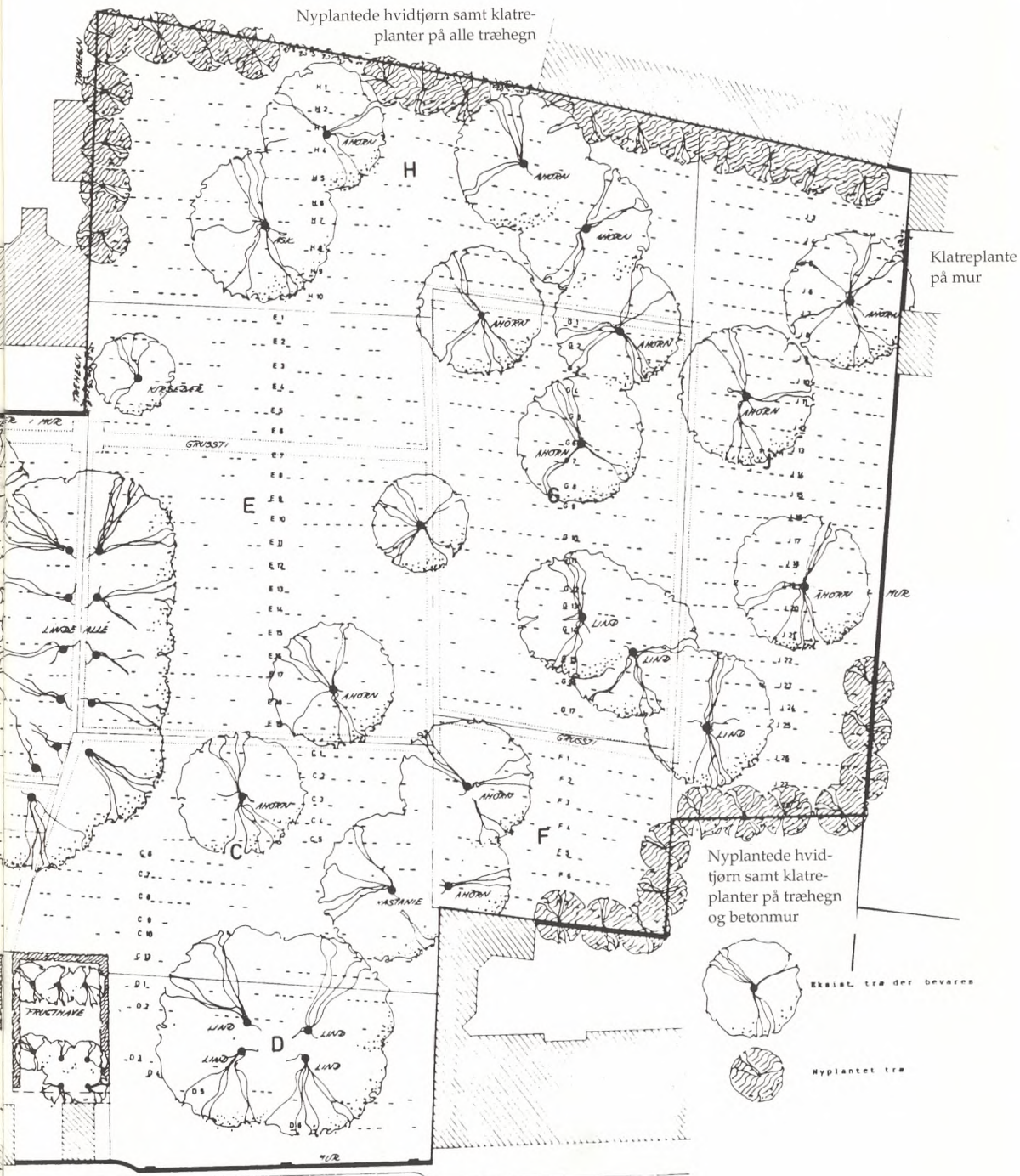
Vi kender disse naturområder med stor frodighed og siet sollys mellem træerne, vi ser det på malerens lærred, men at planlægge og fastholde dette plantesamfund er noget ganske andet - vanskeligt og arbejdskrævende at gennemføre.

Restaureringen er nu påbegyndt, og i de første to år efter træudtyndingen kan det konstateres, at floraen er blevet mere artsrig. I de kommende år vil der både blive sået og indplantet egnede urter og sået tyndtvoksende græssorter, som ad åre vil udvikle sig til denne "Vorherres Ager".

I restaureringsforslaget er genskabt de primitive grusstier under lindetræsalléen og i begravningspladsens yderkanter, således at man vil kunne færdes langs karréerne, når gravpladsen igen om få år åbnes for offentligheden. Interessen herfor er stor.

Nyplantede hvidtjørn samt klatreplanter på alle træhegn

Klatreplante på mur

Nyplantede hvidtjørn samt klatreplanter på træhegn og betonmur

Eksist. træ der bevares

Nyplantet træ

Møllegade

Lindetræsalléen er gammel og udvokset med tynd grensætning. En tilbageskæring af de gamle træer har været under overvejelse, men ud fra hele områdets symbolik er dette ikke bragt til udførelse. Træerne må leve så længe de kan ligesom de gamle tærede mindestene.

I jødedommen beskrives naturen i den bibelske arv, hvor planter omtales i bibelen, frugter afbildes i jødisk kunst, og jødiske børn kender planterne fra de tidligste skolebøger.

Dette pædagogiske aspekt indgår i nyplantningen af den jødiske begravelsesplads. Gamle æbletræer tidligere plantet ud fra nytteværdien, prydede gadebilledet med deres hvide blomster hængende over den røde teglstensmur.

Der plantes nu bl. a. kvædetræer, æble- og paradisæbletræer og enkeltblomstrende buske, der kan få plads til at brede sig mellem mindestenene.

Et af de mest fascinerende motiver inden for religiøs kunst er afbildningen af livets træ, der gror og grønnes, og hvori fugle finder ly og bygger rede.

Livstræet er som motiv ældgammelt og hentyder til livskraft og menneskets natur, voksende på gudebjergene, i Edens have, i drømmen om det fjerntliggende paradys og på selve graven som symbol på det blomstrende liv.

Senere er livstræet blevet genstand for kunstnerisk behandling og indgår i utallige afbildninger i både antikkens og Nordens religiøse kunst og arkitektur. Tanken om livets træ er et andet motiv i restaureringen, direkte hentet ud af Det Gamle Testamente.

Der er mange lag i restaureringen af den jødiske begravelsesplads, der med sin historie og placering er et enestående kulturhistorisk anlæg.

Der er veje at gå, og vildveje at undgå.

Begravelsespladsens symbolik er karakteriseret ved en stærk sammenhæng af stedets betydning og stedets udtryk. Denne næsten overdrevne fordringsløshed, enkelhed i brug af materialer og stedets symbolik mildnes af den planlagte vækstlighed. Gravpladsen er et billede på forgængeligheden - en forgængelighed, der symboliseres af 'tidens tand' på anlæg og mindesmær-

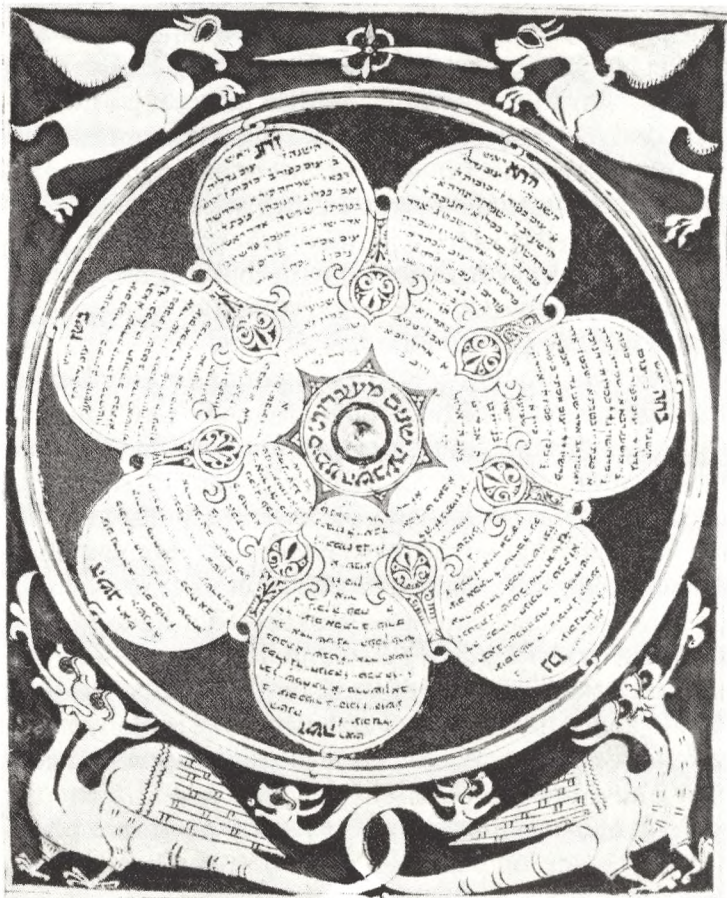
ker, og fremhæves af den afskærmende mure permanent.

De jødiske begravelsespladser er rum i hvile, 'evige rum' der ikke lader sig placere et sted, men hører til de steder, hvor jøder lever og dør. Begravelsespladsen er et åbent rum, et fragment over at tiden står stille, eller at tiden bare går sin gang...

Charlotte Skibsted, Veksø.

Landskabsarkitekt, m.d.l, m.a.a.

kirkegårdsrådgiver for Lolland-Falster Stift.

Jødisk kalender.
Bibliothèque Nationale,
Paris.